

Lí Rantoele às Belès Letes

limero 15 (rawete al Rantoele 60 di l' ivier 2011-2012)

Les ouves di Belès Letes ki n' fwaîynut nén potchê les wârdiveus foû d' leus clicotes, c'est k' c' est del literature k' il a ddja ploû dsu (Amin Zawi)

Côps às gaeyes

(li sinne si passe el Roumaneye, on 24 di decimbe)

Les efants sont ddja rintrés d' Clouj dispoy deus djoûs, po passer Noyé a Văleni avou l' famille. À matén, on ls a dispierté foirt timpe, la k' ouy, c' est l' djoû di dvant Noyé, et l' djournêye serè longue. Divant minme di ddjuner, ons a evoyî Gabriyel mon ses grands-parints, ewou k' on va touwer on pourcea.

Li bon-pa a priyî tos les vijhéns, po l' aidî fé. I sont raploûs tertos e l' coujhene. Li boune-mame elzî a dné a tertos ene amlete às cretons et on schûfion d' peket. Divins l' cinse, i gn a ene mâjhone di brikes, ewou k' on dmeure e-n ivier, et padvant ç' mâjhone la, gn a on djârdén k' est plin d' yebe, al bele sâjhon. Pa padrî, gn a on corti sins yebe, et padvant l' corti i gn a ene mâjhone di toirtchons avou troes ouxhs : onk po l' coujhene d' esté, onk po l' sitâve des tchvâs et des vatches, ey onk po li rmijhe ewou k' on wâde les amonucions et les dvers. Dilé li gregne, gn a l' poyî et l' ran.

Les omes sont-st e ran. I saynut d' rexhe li pourcea à corti et s' aprester a l' axhorer. Ene vijhene apresteye on bixhot po ramexhner l' sonk. Li bon-pa dit a Gabriyel : « Asteure ki vs estoz on vrai ome, fâreut bén k' vos nos dnîxhe on côp d' mwin ! ». Li gamin balzene, mins les omes si recrestêynut et lyi dmander po l' moens d' assaetchî l' pourcea pa l' cawe, tins d' el singnî. I savnut bén ki ça n' sieve a rén ki d' tirer l' cawe del biesse, mins i s' dijhnut k' ça pout ahessî l' Gabriyel, si lyi dner do coraedje po l' singnaedje d' èn ôte pourcea.

« Si vos n' fijhoz nén avou nozôtes », dit-st i l' bon-pa, « vos n' magnroz pont d' sâcisses. »

L' idêye di magnî des sâcisses, ç' n' est nén avou ça k' i s' lairè adire, li Gabriyel, lu k' a s' cour tot scheté tot-z oyant l' pôve biesse ki winkele a fé raviker les moirts. Les omes tegnnut l' pourcea d' astok, po l' espaitchî di s' cobate, tins k' el bon-pa stitche si gros coutea e l' goidje del biesse.

Purade ki d' mete li mwin al bezogne, li Gabriyel sipite evoye. I n' a nén tiré l' cawe do pourcea, mins il a veyou tot çou k' s' a passé. Li pourcea rûteye, li Gabriyel brait, li sonk aspite pattavâ et rodji l' nive.

Do côp ki l' pourcea n' winkele pus, les omes si rafeynut : « C' est bon ! », et l' lârchî. Cwate did zels saetchnut l' pourcea avou des coides disk' à mitan do corti, et leyî ene longue rodje roye so l' nive. I lyi dislaxhnut les pîs et wafyî des strins dsu. Poy il espudnut l' feu po lyi broûler les pwels. Sins k' nouk s' î atinde, li biesse si rmete so ses pîs, dispiertêye pâ feu, et cori foû d' leye. Gabriyel lyi acreye : « Evoye ! Abeye ! », mins l' pôve biesse, pus moite k' evike, plonke so on pilé del gregne, et s' aflaxhî djus. Les omes li rpudnut pâzès pîs et l' rimete à mitan do corti.

Do côp k' on lyi a yeu rayi les pwels, il l' fât discotaeyî. Li bon-pa s' aprepieye di Gabriyel et lyi dire padvant les djins : « Alez dabôrd, princesse ! Come vos n' avoz nén vnou singnî l' biesse avou nozôtes, vos dmanroz foû, a l' ouxh avou mi, po m' aidî al kipecî. »

A l' ouxh, i fwait -13°C. Termetant ki l' bon-pa et Gabriyel côpnut l' pourcea a bokets e corti, les ôtes omes poitnut les bokets e l' mâjhone, po les cmeres fé

l' restant des bouyes. Dimani a l' ouxh po cpecî ene biesse, c' est l' pus mwaijhe des bezognes, la k' on n' si sâreut rtchâfer. Gabriyel saye di s' rischandi les mwins tot stichant ses doets e l' tchâ co tchôde do pourcea, si disgostant k' ça fouxhe.

Pus târd, à dinner, Gabriyel n' est nén ragosté padvant s' sâcisse, adon k' les djins tchocnut les schûfions d' peket et xhaxhler. I n' sait croere comint k' ene biesse k' esteut so pîs gn a sacwantès eures, est asteure sitindowe a bokets ezès assîtes.

« Elle est boune, li sâcisse, dowô ? », dit-st ele li boune-mame, tot riyant. « Vos avoz bèn bouté; vos l' meritez bèn ! »

Les paroles del boune-mame li fwaiynut pinser k' c' est tote si dfâte da lu. Divant k' el boune mame drovaxhe si boke, li Gabriyel si sinteut foû do djeu. Mins asteure, i vént d' aprinde ki, lu eto, il a bouté. Poy k' on lyi dit k' il a bèn meritê s' sâcisse, c' est k' il a fwait s' bouye, come les omes. Divins s' tiesse, i fât tchoezi inte deus sôres : fouxhe-t i k' i raetchreut l' boket foû di s' boke et s' shure si consyince; fouxhe-t i k' i sopoitreut l' idêye k' il a stî al bezogne, et dabôrd, magnî sins s' fé do mwais sonk.

« Al fén des féns », tuze-t i, « si tot l' monde fwait çoula, ci n' est nén mi k' pixhrè Mouze ». Adon, rapâjhî divintrinnmint, i magntêye si sâcisse sins moti.

Après l' dinner, li boune-mame lyi dit : « Gabriyel, rintrez abeye divins l' mājhone avou vosse sour, et vos aprester po-z aler heyî ! ».

E ces pays la, on heye todi, d' ene mājhone a l' ôte, d' ene cinse a l' ôte, al shijhe di Noyé. Po cmincî, c' est les efants, pus târd les grandès djins, dismetant k' les vîs dimornut al mājhone, bèn à tchôd, po çure les heyeus.

Cwand il ont yeu flotchî l' sapén, Gabriyel, Maricica et les efants des vijhéns si raploujhnut po-z aler heyî eshonne. Po cmincî, so l' peron des

mājhones et às finiesses, la k' i dmannut à froed :

Nașcerea Domnului nostru

Noi o șcim toți cum au fostu...

Irod au fost mâniaosu

Că și-l taie pe Christosu...

... çou ki vout dire :

Li skepiaedje di nosse Seigneur,

Nos l' sepans tertos comint k' ç' a stî...

Erôde a stî araedjî,

Il aléve taeyî l' Crisse...

Cwand les djins lzî drovnut l' ouxh po les fé moussî âdvins, les rapéns tchantnut :

Scoală, gazdă, din pătuț

Și ne dă un colăcuț...

... çou ki vout dire :

Sitampez vos, dame, foû do litea Et si nos dnez on cougnoltea...

Poy, les djins les priynut al bele plaee. I s' dijhnut les noveles, et dner às heyeus on cougnou, des gaeyes, des boubounes et kécfeye deus çanses ey on hena d' tchôd vén.

« Vos n' estoz k' cwate. Vloz bèn prinde nosse Viorel avou vozôtes ? », dit-st ele li cinsresse.

« Neni ! Dj' a froed ! », k' i s' dislaminte li valet.

« Alez dabôrd ! », ki li cmere ratake, « vos vs alez raduri ! Et cwand vos seroz avâ les voyes, li Pere Noyé vos vénrê bistoker ! ».

Tins k' el Viorel si mousse, les heyeus rmerciynut avou on dierin heye :

Mulțămim, gazdă, jupâne,

Că ne-ai apărat de câne.

De nu ne-ai vut apăra,

Cânele ne-au vut mușca.

Cânele ne-au vut mânca,

Colac n'am vut căpăta.

... po dire :

Grâces, mwaisse, monsieu,

Ca vos ns avoz disfindou do tchén.

Si vos n' nos ârîz nén disfindou,

Li tchén ns âreut hagnî.

Li tchén ns âreut magnî,

Nos n' ârens nén rçû l' cougnou.

Ey i s' dijhnut n' onk l' ôte : « *Bună seara lui Crăciun !* » - « Boune nute di Noyé ! ».

So l' voye, les cénk efants resconternut sacwantès soces : les tchanteus del sitoële, moussîs a rwès mādjes; Adan ey Eve avou l' Diale, eyet co ds ôtes.

Les grandès djins heynut eto, et rçure des cougnous et del gote. À coron, n a-st ene soce di djouweus d' Betleyem. Gabriyel esteut mwais di n' nén awè polou aler avou les djouweus d' Betleyem ciste anêye cial. Tos les ans, i s' raploujhnut à cmince des Avéns et repeter leus roles. Come li Gabriyel esteut-st el veye, i n' a sepou aler âs repetaedjes.

Asteure ki nos djonnes heyeus ont fwait tot l' viyaedje, i pârtixhèt les heyes. I sont zels set : Viorel, Gabriyel, Maricica, Doyna, Tûndeu, eyet l' djermale Max et Moritz. Tot fjhant les pârts a môde di frés, i sondjnut ddja a l' anêye ki vént.

Rintrés al mājhone, les efants Maier drovnut les bistokes ki c' est l' Pere Noyé, sapinse zels, k' els a metou dizo l' sapén. Dins les ravôtiaedjes, gn av des norets d' tiesse, des tchâssetes et des wants.

Les efants s' coûtchnut a meynute, cwand il ont yeu rciné avou sacwants bokets d' cozonak à loucoum et des gaeyes.

Sacwantès grandès djins heynut disk' âs aireurs. Nén come âs ôtes djamas, k' on î va a l' eglijhe del matinêye. À Noyé, a cāze do heyaedje di tote li nute, on cmince pus timpe. A Văleni, todi.

E viyaedje, li heyaedje finixh po d' bon a cwatre eures et dmeye à matén, cwand on tribole po l' prumî cōp, ki c' est ene dimeye eure divant matenes.

Adon, Ana dispiete tot l' monde : « Abeye a messe ! On n' irè nén a matenes, mins po l' moens, i fāt aler a messe, ni fouxhe k' a Noyé ey a Pāke ! ». Gabriyel respond : « Leyîz m' doirmi, moman ! ». Si mere ni s' leye nén adire : « Dji n' vou

nén k' les djins nos traitrēt d' payins. Abeye a messe ! Deus cōps so l' anêye, ci n' est nén l' diale, taiss ! »

Ana est télmint grabouyeye po k' ses djins fouxhnuxhe bèn moussîs, k' ele piede brāmint do tins. Ça fwait k' les Maier adârnut a l' eglijhe cwand l' priyesse est ddja ki tchante l' evandjîle. Maricica dmande tot chichlant : « Pocwè k' el curé tchante cwand i conte si fāve ? ». Ana lyi respond : « Taijhoz vos et schoûtez ! »

Pus târd, Gabriyel si dmande pocwè ki l' curé poite des mousmints ki rglatixhnut, et pocwè k' i fote del fougme pattivā. Et douvént k' el corāl poite des tchandeles. A l' ofertwere, i dmande tot bas a Maricica : « Douvént k' el curé poite ces kénkets la e ses mwins ? ». Maricica lyi respond : « Ç' n' est nén des kénkets. C' est l' cālice et l' platene. »

Li curé va à mitan des djins et mete li cālice po on ptit moumint so les tiesses des cias ki sont a djnos. Toplin d' viyès cmeres dârnut so l' curé. Abeyes come des aloumweres, ele pudnut l' coron d' si stole avou leus mwins et s' froter l' vizaedje avou, tot s' segnant rade rade, come des machines a keude. Après l' ofertwere, li mārî vént mete e-n ôre les Maier : les femes al pawene, les omes a droete.

Po cschirer l' tins, Gabriyel conte les doets d' pîs des sints pinturés so les meurs. A on metou moumint, i s' dispiete di s' bâke, cwand il ôt « *Trei păstori* », on vî noyé k' est tchanté come tchant d' comunion. Deus cmeres avou cwate pāpāds riçuvnut l' coir et l' sonk do Crisse, k' el priyesse elzî stitche e l' boke avou on coyî. Gabriyel dimande a s' pere : « Eyet nozôtes, on n' î va nén ? ». Cătălin lyi respond : « Nozôtes, on n' est nén degnes ».

Asteure, la l' mārî ki s' pormoenne e l' eglijhe po dispārti do beni pwin, ki c' est po replacî l' Sint-Sacramint.

Pômagnûle, Gabriyel si rafeye di poleur magnî s' beni pwin la. Poy, il ôt l' curé ki dit : « Rexhans e pāye ! ». Infén...

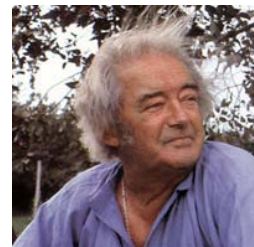
Oyi mins neni ! La l' curé si mete a lére li lete pastoråle k' a stî evoyeye di l' eveke. Et gn a pont d' fén k' ça soeye houte.

Tolminme, vo l' la ki leye ouve, ey on tchante li dierin heye : « *lisus s'a născut în seara de Crăciun* ».

Il est ût eures et dmeye à matén cwand il rinternut e leu mājhone. Il espudnut on

bon feu d' hoye et ddjuner avou les amonucions d' pourcea k' il ont apresté aeyir.

Saetchî do roman « *Gabriyel et Gabriyel* » (nén co eplaidî) da Georges Sfasie & Nicolas Staelens.

Mi ptit bouneur

C' est l' vray pitit bouneur
Ki dj' aveu rescontré,
Tchoûlant so ses mâleurs
Coûtchî dins l' vî fossé.
E m' voeyant triviersî
I m' a djusse dimandé
"S' i vs plait, Monsieur,
purdoz m',
Moennez m' dins vosse
mājhone".

"Tos mes frés m' ont rovyî,
Dji so pierdou , dji so
malåde.

Si voz m' lèyîz dins l' bwès,
Dj' endè mourrè, kéne
mascaråde

Dji serè l' pus djinti po vs fé
plajhi

Ça, dji vos l' djeure.

S' i plait, saetchîz m' did la
Et dji rvicrè, voz ploz nd
esse seur.

Dj' a prins li ptit bouneur
À roe dins m' vî paltot,
Po ki ses deurs mâleurs
I les roveye tertos.

Adon, li ptit bouneur
A rtrové ses couleurs,
D' ses mâs, il end a rî,
I s' a rmetou so pîs.

Mes djoûs, mes nutes, mes

poennes

*Mes doûs, mes mâs, dj' les
a rovyî,*

Et d' viker a n' rén fé

*Dj' esteu peneus di
continuer.*

*S' i ploève a saeyas,
Si mes soçons m' vlént fé
del poenne,*

*Rwaitant mi ptit bouneur,
Dji lyi djheu : "Vos estoz
m' royinne."*

Mi bouneur a rviké,
S' a metou-st a tchanter.
Il esteut tot rtapé,
Riyant tote li djournêye.
Mins on djoû d' plin solea
K' i tchantéve ciste air la,
Mi bouneur a ndalé
E m' leyant so l' costé.

*Dj' a stî foirt amitieus,
Djinti , pîlåd, po mostrer
m' poenne,
Sayant d' lyi fé comprinde
Ki sins lu dji n' pleu pus
viker.*

*Il est evoye d' on côp,
Sins m' riwaitî, sins on seu
mot.*

*Dins on monde sins couleurs,
Dj' esteu mierseu avou
m' mâleur.*

Anoyeus sins amour,
Dji n' voyeu pus ki ploure,
Ki des noerès nûlêyes,
Dins tchaeke di mes
pinsêyes.

Mins l' tins fjha si ovraedje,
Mes poennes ont stî
roveyes,
Dj' a rtrové do coraedje :
Ké ritchesse ki nosse veye !

*Dj' a stî rcweri m' baston,
Mes vîs solés, mi veye
buzace,
Rotant des djoûs à long
Sins minme sondji à tins ki
passe.*

*Mins asteure, si dji doe
Croejhî so m' voye ene bele
bâshele,
Dji rmousse lon dins
les bwès
Po-z î choûter l' vint ki
shofele...*

*Dji rmousse lon dins les
bwès
Po-z î choûter l' vint ki
chufele...*

Willy Marchal, tot redjârbant
ene tchanson da Félix Leclerc